

ELŐSZÓ

Bizonyára nem én vagyok az első szerző, akinek magyarázkodnia kell könyvének címe miatt. Amiatt tudniillik, hogy nem mindenki nyelvész, és nem is mindenki erdélyi, aki ebben a kötetben szerepel. Nincs szándékomban megtéveszteni az olvasót, hiszen mégiscsak arról van szó, hogy azok, akikről írtam – többnyire alkalomszerűen –, ha nem is voltak nyelvészek, mind elkötelezettek voltak a magyar nyelv ügye iránt, és ha esetleg nem is éltek Erdélyben, igazolható a szellemi kapcsolatuk ezzel a tájjal. Amiatt pedig bizonyára nem kell mentegetőznöm, hogy azt, ahogy én látom őket, ahogy rájuk emlékezem, vagy ahogy valamilyen alkalom folytán köszöntöttem őket, azt meghatározza saját erdélyi létem, és meghatározzák a nyelvvel kapcsolatos szakmai és nem szakmai elfoglaltságaim. Elsősorban az, hogy milyen élmény, milyen alkalom, milyen emlék fűz ezekhez a személyiségekhez. És ez mindenképpen személyes volt, még azokkal is, akik előttem jártak, akikkel nem lehetett közös életidőnk. Mindez bizonyára a szövegek személyességéből is kitetszik.

Valamilyen alkalom vagy felkérés szülte ezeket a szövegeket, ez a magyarázata és talán a mentsége is stiláris, műfaji sokféleségüknek. Arról azonban szó sincs, hogy tudománytörténet írására szántam volna rá magam. Egyvalami viszont mindig motivált vagy éppen dühített: az emlékezés és a felejtés, a kultusz, a mítosz és az amnézia szélsőes, igazságtalan, méltánytalan játéka. Mint az az immár kétszáz éve időről időre megújuló törekvés is, amely a magyar Erdély egészét kívánná zárványként múzeumban vagy skanzenben múlttá merevíteni. Keszeg Vilmos kollégám, tanítványom, aki egyébként maga is szerepel ebben a kötetben, előbb alapos tanulmányt írt az emlékezésről, amelyben a felejtésről is szó esik, 2022-ben pedig teljes tanulmánygyűjteményt adott ki ezzel a címmel: *Belépni az emlékezetbe. Emlékezési alakzatok és gyakorlatok* (Krizsa János Néprajzi Társaság, Kolozsvár). Ebből is látom, könnyebb írni az emlékezés „alakzatairól és gyakorlatairól”, mint a felejtésről, a meg sem magyarázható amnéziákról, pedig ezekből jóval több van. A kanonizált kultusz, a mítosz néha érthetetlen szelekcióval, torzítással a történelmi idő süllyesztőjébe taszíthat emlékezésre méltó jelentős személyiségeket, eseményeket. Az idő rostája igazságtalan és méltánytalan, hiú remény abban bizakodni, hogy az idő majd igazságot tesz. Egyet tehetünk a méltánytalan felejtés ellen: azt, hogy mi magunk is emlékezünk és emlékeztetünk. Elődeink esetében többnyire a majdhogynem botrányos felejtés, az amnézia készletett emlékezésre. Legjobb példája ennek gróf Teleki József, akinek emlékét – noha nyelvészként a Magyar Tudományos Akadémia első elnöke volt élete végéig – Széchenyi és Kazinczy árnyéka borítja homályba, és Szentkatolnai Bálint Gábor, akit igaztalan megbélyegzettsége és talán Kőrösi Csoma Sándor mítosza ítélte volna felejtésre.

Azonban a „magyar” emlékezetnek van egy olyan sajátossága is, hogy belsőre és külsőre oszlik, ugyanis az előző század második felében vagy még korábban elvált egy-

mástól az anyaország és Erdély emlékezete, az egyikben egyre kevésbé volt benne a másik. Maradhettek közösnek a legnagyobbak, mint Apáczai vagy Bolyai, de róluk is egyre kevesebben tudják Magyarországon, hogy erdélyiek. Nem beszélve a perspektíváról, hogy máshogy, másmilyenek látjuk őket innen és onnan. Az intézmények történetét is, pl. az Akadémiáét, amelynek indulásakor és még azt követően 124 éven át, 1949-ig, nem volt belső és külső története (erre is emlékeztetni kívántam a 2022-ben megjelent *A Magyar Tudományos Akadémia Erdélyben* című könyvem bevezető részében; l. <https://real.mtak.hu/178151/>). Ez késztetett bennünket arra is, hogy miután évekkel ezelőtt román nyelven adtuk ki, 2022-ben magyar nyelven is megjelentessük, elsősorban az anyaországiaknak ajánlva, az *Erdélyi magyar kulturális szótárt* (Benő Attilával közösen szerkesztettük; kiadója az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége, Sepsiszentgyörgy).

Életem folyamán szakmai pályám mindig több sávon haladt, és ezeken a sávokon nagyon különböző alkalmak adódtak a találkozásaimnak. A kötet alcímei jelzik az emlékezés köreit. Leggyakoribbak, legközelebbiek – emberiek és többnyire élményszerűek – nyilván azok voltak, amelyek tanársággal, tanszéki munkahelyemmel, tanárainkkal, kollégáimmal, tanítványaimmal kapcsolatosak. Életem többükkel évtizedekre összekapcsolódott, és bízhatok benne, hogy vannak, akikkel ez a már-már családi kapcsolat életem végéig megmarad. A tanár elégtétele, hogy az élete bővelkedik ilyenekben.

Az előző század végén újabb sávokon kellett elindulnom a korábbiak mellett: vállalom kellett a szakmai közéleti szereplést, intézményvezetőként a kapcsolatépítést, az anyanyelvi mozgalomban, tudományszervezésben a határtalanítást. A gyarapodó munka és felelősség terhét bőven kárpótolták az újabb találkozások, személyes kapcsolatok emberi élményei. Föltétlenül ilyenek voltak a magyarországi nyelvész és néprajzos kollégák, az irodalomtudósok közül is nagyon sokan. Nagyrészüket nem kerülhetett be ebbe a kötetbe, de sokan szerepelnek a magyar tudomány szélesebb köréből is abban az előbbiekben már említett könyvben, amelyben az Akadémia legújabb, személyemet is érintő erdélyi vállalkozásának történetét mutatom be (a könyv alcíme: *A Kolozsvári Területi Bizottság megszervezése és működésének első időszaka*).

Azt azonban be kell látnom, hogy az én emlékezéseim és köszöntéseim is alkalmaktól függően szelektívek voltak. Méltánytalanok is leginkább azok iránt, akikről soha nem írtam, noha életpályámon meghatározóak voltak. Örök adósaik maradunk azoknak, akiknek legtöbbször tartozunk. Bele kell törődnöm, mint mindenki másnak, hogy életidőnk véges, és hogy menthetetlenül belefut az álomidőbe, mielőtt minden dolgunkat lezárhatunk volna.